

Nr 438.

Av herr **Asplund**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till statliga och kommunala beredskapsarbeten.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 265 till årets riksdag, vari begäres bl. a. att riksdagen måtte bevilja till *inköp av gatsten för statens räkning* för budgetåret 1936/1937 under femte huvudtiteln ett reservationsanslag av kronor 2,000,000, anför socialministern, efter att hava redogjort för utredningarna angående anläggande av båtbyggeri i Bohuslän och ett vitplåtvalsverk därstädes, att utöver dessa uppslag sakkunniga för utredning rörande Bohuslans näringsliv framlagt åtskilliga förslag avseende bland annat *framställning av kalisalter m. m. ur Lysekilsgranit*, framställning av bakelit och dylikt, tillverkning av maskiner för ullberedning samt tillverkning av konstspinnfiber (stapelfaser) m. m., vilka förslag jämväl gjorts till föremål för överväganden inom departementet. I nuvarande läge anser sig socialministern icke kunna taga slutlig ställning till dessa förslag utan hänvisar bekräftande innebörden i desamma till handlingarna.

Då jag anser speciellt frågan om utvinnande av kali ur inhemska råvaror i allmänhet för ofantligt betydelsefull för vårt land, icke blott i dess egenskap att kunna bereda de fortfarande i stor utsträckning arbetslösa stenhuggarna i Bohuslän och Blekinge nya arbetstillfällen på områden, som till avsevärd del ligga inom deras arbetsfack, utan även för vårt lands försörjning under internationella kriser med de för vårt jordbruk oundgängliga kalisalterna, men ännu icke varit i tillfälle att taga del av nämnda handlingar, har jag ansett mig genom en motion böra bevaka tillfället att göra denna uppfattning gällande med anlitande av nu för mig tillgängliga uppgifter.

Vad först beträffar möjligheterna för att uppehålla en större gatstensproduktion än den nuvarande för framtiden, göres ju på många håll gällande, att små utsikter därtill torde förefinnas, då cement och betong alltmera tages i bruk för att ersätta gatstenen vid permanentning av de mera belastade landsvägarna. Dessutom ökas ju alltjämt dess användning till vägtrummor m. m. Av bifogade bilaga 1 framgår, att produktionsindex för cement stigit under 1934 till 149 % av 1913 års tillverkning, medan exportöverskottet samtidigt nedgått från 125,000 till 10,000 ton och konsumtionen, om därmed förstås skillnaden mellan produktion och nettoexportöverskott, stigit från 265,200 ton år 1913 till 573,070 ton år 1934 eller till 216 % av den förra siffran. Man har full anledning antaga att behovet av cement skall allt fortfarande hastigt ökas såväl i vårt land som i andra länder utom för vägändamål även för byggnader av olika slag; och även hemortsförsvaret torde komma att kräva stora kvantiteter exempelvis till skyddsrum vid bombanfall

från luften för tätare bebyggda samhällen m. m. Då man ser vilken betydande skillnad som råder mellan cementpriset vid import och vid export, synes det önskvärt, att cementtillverkningen skulle kunna förbilligas, så att det låga exportpriset icke skulle medföra alltför stora förluster på den exporterade varan, vilka givetvis måste täckas genom högre försäljningspris för inhemska förbrukare. Då importpriset per ton rent kali, med undantag för krisåren 1917—1921, såsom framgår av bilaga 1, sista kolumnen, hållit sig 10 å 17 gånger högre än exportpriset pr ton cement, måste utvinningen av en så värdefull biprodukt som kali, endast genom användande av kalirika bergarter som råvara, högst väsentligt förbättra det ekonomiska utbytet av cementproduktionen.

Skulle detta i någon mån uppnås genom användande av den Jungnerska cement-kalimetoden att ur kalirika bergarter, som lämpligen kunna användas jämte kalk som råvara för cementframställning, vid bränningen avdriva kalihalten och tillvarataga densamma i Cottrellapparater ur röken från cementugnarna, skulle säkert en ökad konsumtion av cement såväl inom landet som genom ökad export och samtidigt en större kaliproduktion kunna ernås. Men beräknar att vid tillverkning av 500,000 ton cement per år (1934 var den 583,200 ton) skulle kunna med en kalihalt i använd bergart på 10 å 12 % utvinnas ca. 12,500 ton rent kali per år eller drygt hälften av medelimporten för åren 1931—1934, 24,200 ton. Skulle endast denna metod användas, fordras emellertid en fördubbling av cementproduktionen, vilket väl knappast torde kunna ifrågasättas inom den närmare framtiden.

Emellertid finnas flera andra möjligheter till kaliutvinning, bl. a. den s. k. elektrokalimetoden, som består i användande av lämpliga kalirika bergarter jämte kol som råvara för framställning av kisel-aluminiumlegeringar, varvid i smält tillstånd frånskiljes större eller mindre del av kiselsyran och lerbjorden jämte befintliga järnoxider från den övriga bergarten, vars kalihalt därigenom stegras samtidigt som kalit överföres i för växterna assimilerbar form. De i bilaga 2 angivna analyserna å bergarter, som innehålla mera än tio % kali (K_2O), tyda på en synnerlig lämplighet för sådant ändamål, speciellt beträffande vissa bergarter i trakten av Åmmeberg, Dalby och Dovers-torp på gränsen mellan Nerike och Östergötland, vid Södra Ställberg i Ljusnarsbergs s:n, i trakten av Sala samt å Runmarö i Stockholms skärgård.

Skulle den i propositionen omnämnda *Lysekilsgraniten* vara av ungefär samma sammansättning som de i bilaga 2 nederst införda »Bohusgraniterna», får man räkna med endast hälften så stort kaliutbyte som ur de förut omnämnda leptiterna och gneiserna. Bohusgraniternas kalihalter variera nämligen mellan 5.36 och 6.27 % kali, medan de övriga variera mellan 10.01 och 13.23 % kali. Skillnaden är så pass stor, att det torde vara lämpligast att utvälja några av de kalirikare bergarterna och låta Mohammed komma till berget, i fall man ej kan av ekonomiska skäl göra tvärt om. Eljes skulle ju Åmmebergstrakten ligga synnerligen väl till för stora konsumentgrupper av kalialter, och avståndet från Bohuslän är ju medelmåttigt.

Det måste i varje fall framhållas, att därest undersökningen av Bohusgra-

nitens användbarhet som råvara för kaliberedning skulle lämna i ekonomiskt avseende negativt resultat, detta icke bör få leda till att undersökningarna beträffande de dubbelt så kalirika bergarter, som finnas på andra, synnerligen välbelägna ställen i vårt land, ej företagas.

Under återopande av ovan anförda får jag alltså hemställa,

att riksdagen ville med bifall till framställningen om anslag för budgetåret 1936/1937 till inköp av gatsten för statens räkning uttala, att frågan om råvaror för framställning av kalialter ur inhemska kalirika bergarter måtte snarast möjligt fullföljas beträffande de för ändamålet bäst artade och lämpligast belägna bergarterna oberoende av de resultat, som kunna framkomma angående den s. k. Lysekilsgranitens användande för samma ändamål.

Stockholm den 25 maj 1936.

C. I. Asplund.

Bilaga 1.

Produktion, import- resp. export-överskott och konsumtion av cement i riket								Tonpris å K ₂ O, då cementpr. = 1	
Produktion		Nettoimp. (+) exp. (-)	Konsumtion		Värde pr ton cement vid				
Ton	Index		Ton	Index	Imp. Kr.	Exp. Kr.	Prod. Kr.	Imp. Kr.	Exp. Kr.
282,862	73	- 83,823	119,039	45	29	22	30	9.6	12.7
339,616	87	- 109,703	229,913	87	25	27	28	11.4	10.9
390,110	100	- 124,954	265,156	100	25	25	28	11.8	11.8
278,251	71	- 24,578	253,673	96	30	30	28	10.2	10.2
306,102	78	- 44,994	261,108	98	33	31	32	10.4	11.0
347,256	89	- 62,392	284,864	107	36	36	37	10.8	10.8
280,708	72	+ 570	281,278	106	91	70	63	5.0	6.5
227,120	58	- 434	226,686	85	119	139	102	4.4	3.8
235,714	60	- 32,804	202,910	77	89	105	104	8.4	7.0
280,876	72	- 64,514	216,362	82	121	98	103	6.1	7.5
242,331	62	- 8,625	233,706	88	77	68	79	7.8	8.9
366,231	94	- 61,984	294,247	111	52	39	52	8.7	11.6
392,602	101	- 81,354	311,248	117	47	33	42	9.5	13.5
406,665	104	- 55,902	340,763	129	48	32	42	8.7	13.0
446,075	114	- 128,570	317,505	120	50	33	41	7.7	11.7
471,210	121	- 140,717	330,493	125	47	34	43	8.3	11.4
496,300	127	- 98,725	397,575	150	41	31	41	9.5	12.5
467,991	120	- 119,521	348,470	131	43	30	41	8.6	12.3
569,898	146	- 100,989	468,909	177	40	30	38	9.2	12.3
611,198	157	- 95,805	515,393	194	39	29	36	7.8	10.6
517,592	133	- 34,315	483,277	182	35	25	35	8.6	12.1
483,612	124	- 57,258	426,354	161	33	19	32	9.0	15.6
402,653	103	- 36,320	366,333	138	30	17	29	9.7	17.1
583,196	149	- 10,126	573,070	216	28	17	28	7.7	12.7
—	—	- 15,069	—	—	—	16	—	—	? 13.5
319,388	82	- 77,610	225,778	85	28	27	29	10.8	11.2
274,335	70	- 32,715	242,420	91	91	91	90	6.3	6.3
370,791	95	- 67,287	299,494	113	55	41	51	8.0	10.8
523,319	134	- 111,152	412,168	155	42	31	40	8.6	11.7
496,763	127	- 34,505	462,259	174	31	19	31	8.8	14.4

Analyser å kalirika bergarter med över 10 % K₂O i södra och mellersta

Bergartstyp, fyndplats m. m.	Analys- nr	K ₂ O	Na ₂ O	SiO ₂	Al ₂ O ₃
Rödlätt leptit, S:a Ställberg, Ljusnarsbergs s:n, (se sid. 19)	5	13.23	—	63.96	—
Hälleflinta, vägen V från Stampers Sala (se sid. 19)	10	11.32	—	69.44	—
Hälleflinta, Stampers, Sala (se sid. 19)	11	10.50	0.46	71.53	13.51
Röda, kvartsförande leptiter Åmmeberg (se sid. 22)	12	10.78	1.34	71.43	14.16
» » » » » » » »	13	10.28	1.05	—	—
» » » » » » » »	17	10.08	2.56	—	—
Röd, kvartsförande kalignejs, Åmmeberg (sid. 23)	18	10.68	0.54	—	—
Röda, kvartsfria kalignejs från Dalby, Åmme- berg (sid. 23—24)	19	12.67	3.59	60.54	18.40
D:o d:o d:o	20	12.80	1.65	—	—
D:o d:o d:o	21	10.80	1.70	57.68	20.40
D:o d:o d:o	22	11.88	0.60	55.62	20.93
Röd kalileptit, Tybbleområdet, NO om Gode- gård (sid. 25)	25	11.49	0.44	—	—
Röda kalileptiter, Glansgruvestråket, Doverstors- området (sid. 28)	26	12.48	0.87	—	—
D:o d:o d:o	27	12.10	0.84	—	—
D:o d:o d:o	29	10.03	0.90	—	—
D:o d:o d:o	30	11.72	1.03	—	—
D:o d:o d:o	31	10.56	1.18	—	—
D:o d:o d:o	32	11.48	0.94	64.75	15.85
Röda kalileptiter, Lillsjöområdet, Doverstors- området (sid. 32)	33	12.45	0.68	—	—
D:o d:o d:o	34	11.72	0.50	—	—
D:o d:o d:o	35	10.72	0.63	—	—
D:o d:o d:o	36	11.77	0.60	66.32	14.78
D:o d:o d:o	37	12.14	0.79	63.82	15.75
Kalileptiter, Betesholmen, Runmarö skärgård (sid. 38—99)	43	11.36	1.32	—	—
D:o d:o d:o	47	12.39	1.07	—	—
D:o d:o d:o	49	11.17	0.80	—	—
D:o d:o d:o	53	10.01	0.93	65.76	17.81
<i>Bohusgraniter:</i>					
Krokstrand, geol. kartblad Strömstad	77	5.42	2.58	71.71	12.69
Lien, » » »	78	5.47	2.35	75.64	12.46
Gånched, » » Fjällbacka	79	6.27	2.52	72.46	12.80
Rörkärr, » » »	80	5.56	2.85	74.19	13.07
Solhem, » » »	81	5.36	1.80	72.65	14.23

Bilaga 2.

Sverige jämte Bohusgraniter. (B. Asklund, S. G. U:s årsbok 1928.)

$\text{Fe}_2\text{O}_3 + \text{FeO}$	TiO_2	MnO	$\text{MgO} + \text{CaO}$	BaO	P_2O_5	CO_2	S	H_2O	Summa
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2.71	0.22	0.01	0.48	—	0.05	—	0.06	0.49	100.02
1.80	0.40	0.09	0.51	0.01	0.05	—	sp.	0.45	100.46
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.74	0.38	0.01	2.21	—	0.13	—	sp.	0.74	100.41
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3.85	—	—	4.86	—	—	—	—	1.14	100.43
4.49	0.29	—	5.25	—	—	—	—	1.23	100.24
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3.81	0.52	0.04	1.30	0.28	0.05	0.06	—	0.95	100.03
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4.03	0.46	0.04	1.30	0.17	0.10	0.07	—	0.50	100.14
3.54	0.61	0.06	2.63	0.20	0.04	0.31	—	0.31	100.20
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3.21	—	—	1.87	—	—	—	—	—	99.59
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3.58	0.44	0.44	2.39	—	—	—	—	0.64	99.89
1.21	0.12	0.55	1.76	—	—	—	—	0.66	100.22
2.75	0.65	0.44	1.96	—	—	—	—	0.44	100.29
1.70	0.21	0.35	1.78	—	—	—	—	0.70	100.41
3.28	—	0.63	1.84	—	—	—	—	0.46	100.24